

PRINCIPIUL DIACRONIC ÎN EDIFICAREA NORMEI LITERARE

ALEXANDRU GAFTON

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

1. Studiind vorbirea cultă fiind preocupat de modalitățile de constituire, funcționare, preservare și continuă edificare a acesteia, prin acomodarea la realitatea limbii, a gândirii și a societății, Quintilian identifică patru caracteristici și cinci uzuri ale aspectului literar: *consuetudo*, *ratio*, *auctoritas*, *vetustas*. Din relațiile de colaborare dintre acestea se desprind dominantele de conduită ale vorbitorului cult. Obișnuința – susținea Quintilian – este cel mai sigur magistrul al vorbirii, vorbirea trebuind să servească obișnuinței și cuviinței. Vorbitorul cult se mai supune autorității uzului pe care îl avusese strămoșul în elept, dar și acomodărilor la cerințele realității, reflectate prin uzul contemporanului în elept. Conștiința superiorității culturii edificate și a instrumentului lingvistic de edificare și exprimare a acesteia îl face pe Quintilian să refuze tendințele din limba celor neinstruiți, dezvoltarea naturală fără intervenția spiritului, arătându-se preocupat de apărarea aspectului cult în fața variabilității naturale a vorbirii. Scoaterea aspectului cult de sub influența determinismului natural și trecerea sa sub autoritatea omului instruit, apt să-și edifice un limbaj bazat pe norme raționalizate, rezultat al structurii unor principii, în coerență cu spiritul limbii, indică o concepție în care uzul este gândit ca asentiment al învățărilor, dezvoltarea instrumentului normat cându-se sub supravegherea avizată a celor instruiți. Altfel spus, vorbirea este furnizorul de material și de posibilități, rațiunea este factorul modelator prin care instrumentul numit aspect cult se edifică sub imperiul anumitor principii, care armonizează spiritul limbii cu nevoile de exprimare superioară, iar obișnuința are rolul de a asuma, a fixa și a prezerva ceea ce uzul astfel creat reține și conține.

În fapt, cele patru forme numite de către Quintilian semnifică relația de colaborare dintre uzul în elept, din vechime și din contemporaneitate, ambele armonizate de rațiune, pe baza urmării unor principii deduse din natura esențială a limbii, acomodată la necesitățile instrumentului astfel creat. Obișnuința este componenta naturală, dar cenzurată de rațiune și supusă autorității. Vorbitorul instruit se preocupă de îngrijirea și cultivarea limbii, transfigurate în formele aceluși instrument superior de comunicare, și întrucât el contribuie la edificarea ființei umane, în toată complexitatea ei. Axa diacronică *vetustas-auctoritas* are în vedere continuitatea - în coerență internă - a aspectului literar, participarea tuturor învățărilor, care fondează, continuă și adaptează norma la realitate. Procesul acesta are rădăcini, fiind străbătut de *consuetudo*, elementul care are dublul rol de a asigura încrederea atunci când norma se desfășoară pe câmpul propriu, dar și de a detensiona ființa umană în devenirea ei culturală. *Ratio* rămâne coordonatorul suprem, elementul care are în vedere principiile pe care se edifică norma, adecvarea tuturor factorilor la realitatea cerută de instrument, buna funcționare a întregului ansamblu.

2. Constituit prin esențializarea variantelor orale și scrise ale limbii naționale, aspectul literar depinde de limba comună și se constituie în aspect elaborat, îngrijit, selectat, normat pe baze naționale. Luându-se în considerare în urma unor procese de rafinare și naționalizare a limbii comune conștientizate, această variantă este caracteristică vorbitorilor instruiți, care acționează asupra limbii și o utilizează în conformitate cu anumite principii naționale, în vederea atingerii anumitor scopuri. Efortul, în acest caz, de constituire a aspectului literar este unul conștient, orientat național, prin edificându-se în ființa umană, ca ființă cultural-spirituală. Prin faptul că are a servi împlinirii anumitor necesități socio-culturale și funcționale – întocmai precum ființa care construiește acest instrument – aspectul literar iese de sub imperiul determinismului natural. Capacitatea de a vorbi este naturală (o calitate inerentă omului), transformarea în competență, mai cu seamă, rafinarea acestei competențe, însușirea, în deosebită măsură, de educație, acțiunile care se bazează pe cunoștințele, deprinderile și împlinirea în act a unor norme.

În mod esențial, sistemul este diacronic. De aici decurge identitatea sa cu sine și în raport cu alte sisteme, existența sa reală, dată de capacitatea sa de continuitate și coerență sa. O succesiune de sincronii nu are nici o valoare, și este, practic, o imposibilitate. Un ir de sincronii, care se conformează și se abat de la un set de principii autogenerate prin chiar acel exercițiu și constituind o axă diacronică, reprezintă realitatea limbii comune. O axă diacronică, în care sincroniile evoluează autoreproducându-se supuse, creșterea și scăderea în modalități supuse axei centrale, în deplină coerență cu ordinea și potențialitățile interne ale acesteia constituie dezideratul pentru aspectul literar.

Vorbirea este evanescentă și servește unor nevoi de comunicare imediate. Între stabilitatea sistemului și variabilitatea vorbirii, norma este o articulație, un intermediar conservativ orientat de funcțiile instrumentului de comunicare. Ea asigură continuitatea, reglând vorbirea în sincronie, dar în relație cu diacronia. Prin normă, sistemul își impune legile generale și se adaptează structurilor sociale sincronice, apărându-și existența. Fiind în slujba sistemului, care este dinamic, norma poate fi modificată, dar numai în conformitate cu structurile permise de sistem și cu principiile pe care acestea se constituie, acestea decurgând parțial din structurile intime ale sistemului. Normele, în acest caz, organizează vorbirea în funcție de esența și virtualitățile sistemului, dar privind la necesitățile instrumentului de comunicare. În acest context, principală grijă a normelor este de a se feri de înglobarea aleatoriei vorbirii, a accidentului, a discontinuității, a incoerenței, căutând, prin selecție, structurile și arhitectura proprii sistemului, ordinea și simetria, totul pentru a obține concizie, claritate, modalități superioare de exprimare a unor conținuturi nobile și complexe, elegante.

Ca efect al unor procese prin care rezultatele parțiale ale evoluției limbii sunt selectate și armonizate în cadrul unui proces rezonabil, în vederea edificării unui instrument lingvistic superior aspectul literar se construiește, funcționează și se continuă prin intermediul unor norme temeinicite pe principii. Deoarece normele constituie, definesc și lefuiesc aspectul literar, care este instrument de cultură, știință și civilizație, ele se constituie ca rezultate ale aplicării unor principii, acestea din urmă guvernând nu doar constituirea și funcționarea normelor, dar și ajustarea lor la dinamica și la nevoile realității.

Particularitățile articulatorii dau realitatea concret-sonoră a semnului lingvistic, cele psiho-sociale decizând relaționarea cu un anumit semnificat – acesta conceptualizat conform caracteristicilor pe care acestea s-a constituit, structurat și funcționează comunitatea – garant al semnificației. Situate în planul vorbirii și fiind în relație cu planul extralingvistic, reprezentarea și percepția sonoră apar în planul individual, în vreme ce conceptul și imaginea acustică, situate în planul limbii, sunt sociale. Astfel, semnul lingvistic este supus presiunilor centrifuge, prin ceea ce este dependent de individ, în timp ce nucleul social, stabil, acționează centripet,

schimbările sale reflectând nu numai posibilitățile de schimbare ale limbii, ci și necesitățile acesteia, cerute de evoluția planului social, mental și, evident, lingvistic.

Modelul acesta funcționează și în cazul normei literare. Contactul acesteia cu limba comună, firească neizolare, îi pune la încercare limitele și permisivitatea, tentând adaptări descendente, la limba comună. Propriile principii operează travaliul conservativ și ascendent. Procesul acesta este deosebit de important întrucât ajută nu doar la preservarea trăsăturilor normei literare, ci, astfel, și la păstrarea principiilor pe a căror bază există. Orice act de renunțare la un element concret al normei, act care nu decurge din principiile de la baza normei, ci din adecvarea la limba comună reprezintă, în fapt, un act de anulare a principiului care veghează la corectă funcționare a respectivului aspect. Modificările principiilor de la baza normei trebuie făcute exclusiv prin apelul la principiile de rang superior pe care norma literară este întemeiată.

3. Totodată, însă, este evident că, în procesul ascendent pe care îl parcurge, ființa umană nu trebuie să se rupă de limba comună, din substanța creia se înnutrește, de altfel, varianta cultivată. Întocmai precum aspectul literar extrage sugestii și chiar forme din limba comună – pe care le validează abia după supunerea acestora la principiile pe a căror bază se edifică și funcționează el –, tot astfel, limba comună preia elemente prelucrate de norma literară. De aceea, variabilitatea limbii comune se datorează și tensiunilor dintre cele două aspecte.

Aspectul comun conține o însemnat doză de element pragmatico-afectiv, care generează o anumită vitalitate și eferescență – bun antidot pentru manierism. Spre exemplu, în cadrul procesului de păstrare a identității, una dintre tendințele vorbitorului cult este aceea de a se izola și de a-și trasa limitele identitare ale sferei sale, fiind când abuz de cunoștințele sale. Astfel, el poate folosi forme etimologice ale unor termeni. Chiar dacă procedeul în sine poate fi impus de aplicarea normelor, simpla adoptare a unui anumit procedeu de către aspectul literar nu înseamnă că aspectul literar cere și impune aplicarea sa cu consecvență maximă. Rangul procedeelelor este de instrument, iar nu de principiu. Uneori, diferența dintre caracterul justificat și nejustificat al aplicării unui procedeu este friabilă, alteleori fiind vădit de principii. Astfel, o repliere prin rostiri precum *butélie* și *ántic* poate prezenta o soluție reală și justificată, calificând rostirile *butélie* și *ántic* drept inculte. De la o astfel de situație s-a ajuns la o altă, în care *tráfíc* și *trafíc* încearcă să marcheze o distincție semantică, oricum inutilă și inoperantă. În fapt, aici se încalcă un principiu fundamental care privește accentul și naturalizarea împrumuturilor, evidențiat încă de A. Philippide.

Învățul începe arătând că, odată pătruns într-un sistem lingvistic, un element trebuie să se adapteze cerințelor organice ale aceluia sistem. Abia apoi, poate fi considerat acel element ca parte integrantă a sistemului. Fără împiedicarea uzului aceluia element, neadaptarea îl face străin alături de limba care îl adoptă. În cazul accentului expirator, este vorba despre o trăsătură care ține de componenta pur naturală, biologică. Aadar, avem a face cu o particularitate de dozare a fluxului de aer, în felul, marcat biologic, în care o anumită comunitate își construiește fluxul sonor prin distribuirea aerului. Mai mult, o astfel de trăsătură rămâne biologică, neputând căpta valori culturale. Dacă lucrurile stau astfel, în cazurile în care accentul din limba donatoare nu este compatibil cu cel al limbii primitoare (în fapt, între deprinderile articulatorii și de construcție și distribuție a coloanei de aer din timpul vorbirii ale celor două comunități umane), nu există temeiuri culturale pentru preluarea acestuia.

Aspectul literar poate fi controlat de voinea comună condusă de rațiune, dar poate fi și distrus de totalitatea vorbitorilor conduși de inserția de element pragmatico-afectiv necenzurat de principiile de la baza normelor. Deși norma este o articulație și nicidecum un compromis, există

tendin a de a se confunda efortul de deprindere a normei literare i de adaptare a acestuia la dinamica accentuat a societ ii i a gândirii cu un proces de comunizare a acesteia. Dificult ile de deprindere sunt în natura oric rei realit i care, pentru a fi accesibil , impune anumite solicit ri. În fapt, norma impune anumite cerin e, dar indivizii o refuz prin distorsion ri i pervertiri. Relativizarea regulilor, construc ia de reguli care ignor principiile i promoveaz tendin ele naturale ale vorbirii, falsele analogii, toate întemeiate pe compromisul cu uzul comun sau chiar pe presiunile acestuia, sunt factori de barbarizare a aspectului literar. În plus, pseudorionamentele nu trebuie s împiedice corectac iunea a principiilor care împlinesc principiul diacronic - principiu de rang fundamental. În cazul verbului *a în ela*, de pild , o solu ie precum *în el*, *în eli*, *în al* nu doar conduce la asimetrie, dar încalc (prin suspendare i relativizare) principii valide ale normei. De asemenea, pentru verbul *a ploua*, la conjunctiv prezent, unde forma *s plou* încalc jocul desinen ial /e dintre indicativ i conjunctiv.

În leg tur cu acest verb se cuvin f cute mai multe men iuni. Verbele conjug rii I, de tip *a cânta* (inclusiv cele atmosferice: *a fulgera*, *a tuna*), prezint desinen a la persoana a III-a singular a indicativului prezent (*cânt* , *fulger* , *tun*) i e la aceea i persoan a conjunctivului prezent (*s cânte*, *s fulgere*, *s tune*), morfemul discontinuu de conjunctiv fiind redundant (datorit opozi iei desinen iale, aici se poate spune i *cânte*, *fulgere*, *tune*). În cazul verbului în discu ie, particularitatea este înc lcat prin recomandarea *s plou* i nu *s ploaie*. Dac motiva ia confuziei cu substantivul este pueril i tr deaz o idiosincrasie regional , bazat pe o obi nuin de tip natural, cealalt motiva ie, legat de posibilele forme din latina popular , de i aparent ingenioas i întemeiat , contravine principiilor care stau la baza unei norme literare. Astfel, chiar dac ultima explica ie ar fi în m sur s justifice cauzele pentru care, într-o zon a teritoriului dacoromân, a putut ap rea o anumit form (*s plou*), ea nu are puterea de a justifica introducerea acelei forme în rândul celor literare. Simetria i ordinea paradigmatic impun, pe acea pozi ie, o alt form (*s ploaie*). Având în vedere faptul c respectiva form exist , nu este o crea ie aberant , i are cel pu în tot atâtea temeiuri istorice cât concurența ei, nimic nu poate fi mai firesc decât respectarea simetriilor fire tii i punerea în drepturi a formei care, conform criteriilor normei literare, ar trebui s ocupe în paradigm acel loc. Cazul acesta arat ce se întâmpl atunci când construc ia normei literare nu se face în coeren cu principiile pe care ea se a eaz , ci în func ie de interven iile generate de ac iunea unor principii cu care nu ar trebui s aib a face.

În aceea i categorie se încadreaz i situa ii precum *c ma* , fa de *b ic* , *seam* sau *zeam* . Fie c provine din latina popular , fie c provine din greac , cuvântul *zeam* are ca punct de plecare forma *zema*. În ultimul caz, se poate accepta la rigoare c , dup diftongare, nu s-a mai produs velarizarea semivocalei decât în unele regiuni (nordice i în zone din Oltenia). Chiar astfel, îns , având în vedere c op iunea i hot rârea pentru *zeam* i nu pentru *zam* privesc aspectul cult, îngrijit, selec ionat, normat, era de în eles ca această op iune s urmeze unor ra ionamente, s se întemeieze pe principii urm rite cu discern mânt , i absolut deloc în concordan cu obi nuin ele date de particularit ile vreunui grai. Acela i lucru este valabil i pentru *sear* , dar nu i pentru urma ul lat. *terra*. Cauzele nu au nici o leg tur cu o bun i real cunoa tere a foneticii istorice.

C ma este urma ul lat. *camisia*, a a cum *b ic* este urma ul lat. *vesica*. Precum se observ , ambele forme con în câte dou contexte velarizante, în aceea i ordine, dar aflate în pozi ii diferite. Ultimele dou silabe din *camisia* i primele dou din *vesica* vor ajunge s velarizeze vocalele, prin intermediul labialelor i al uier toarelor. Velarizarea prin labiale este condi ionat , ea neputându-se petrece dac în silaba urm toare exist vocala *e* sau *i* ori vreun sunet muiat. Velarizarea prin uier toare nu este condi ionat de natura sunetului din silaba urmatoare. A adar, velariz rile s-au petrecut, mai întâi, dup uier toare, i apoi dup labiale. Lucrul acesta se observ în *c ma* , unde fenomenul velariz rii a ajuns pân la cap t. De i contextele fonetice ale celor dou forme sunt identice, urma ul lui *vesica* nu este acceptat cu forma corespondent lui *c ma* , i anume *b âc* , ci cu una care este aberant : *b ic* ,

rezultat în urma unei regresii (*e* din prima silabă neputându-se nicicum velariza dacă, mai întâi, lucrul acesta nu s-ar fi petrecut cu *i* din silaba următoare). Astfel, între cele două forme recomandate nu există coerență, ci ruptură. Totuși, faptul pentru care nu se recomandă *c ma e* este de o greșită încadrare a acestuia în categoria *grij*, *plaj*, *straj* (nu *grije*, *plaje*, *straje*), dar și întâmplări date de singura deosebire dintre *c ma* și *b âc*: în primul caz, velarizarea (cea care ajunge să permită velarizarea vocalei palatale de după labial) coincide cu desinența cuvântului, care este feminin, deci la declinarea în - . Dincolo, poziția aceasta și rolul aferent sunt asigurate de un - care nu are legătură cu grupurile silabice în discuție. Alături de încadrarea în grupul *grij* etc., nevoia încadrării în paradigmă a dus la prestarea întocmai a lui *c ma*, deși, sub aspect fonetic, el este identic cu *b âc*. Acest caz arată cel mai bine, nu doar că norma poate fi distorsionată prin cederea la presiunea particularităților locale, ci și că pot exista presiuni mai mari decât idiosincraziile acestea, participând la încheierea cadrelor normei având posibilitatea de a se supune principiilor de rang cultural, eliberându-se de obișnuințele naturale.

Cuvântul *seam* provine din magh. *szam*. Forma cu care a intrat în limba cu care a circulat mult timp a fost *sam*. Indiferent de cauzele care au dus la apariția lui *seam* (încadrarea în categoria *team*, *zeam*, evitarea lui *a*, perceput ca rezultat al velarizării), spre deosebire de cazuri precum *sear*, *zeam*, aici avem a face cu o falsă regresie prin încadrarea eronată a formei. În acest cuvânt nu a existat niciodată în *e*, prezența sa nefiind decât semn al unei construcții defectuoase a normei, temeiul diacronic fiind ignorat, precum și clasificările riguroase ale formelor.

4. Posibilitatea de a opera distincția între cerințele sau permisiunile sistemului și creațiile artificiale este fundamentală în orice moment, fie că este vorba despre analogii sau creații interne, fie că este vorba despre împrumuturi. Sistemul, cu traiectoria evoluției sale istorice este cel care dictează ceea ce este îngăduit și ceea ce nu poate fi admis. Pentru un produs apărut din nevoi socio-culturale, cum este aspectul literar, creativitatea trebuie cenzurată de funcționalitate, iar aceasta din urmă trebuie girată de tiparele și cerințele intime ale sistemului. Implantarea și naturalizarea oricărui element semnificativ faptul că el poate fi și este purtător al sevelor sistemului, poate deveni parte integrantă a organismului. Este lipsit de importanță faptul că o structură are o valoare ridicată în limba din care provine, dacă ea nu este aptă să servească limbii în care intră, după cum sunt neimportante valoarea sau funcționalitatea unor creații interne atât timp cât acestea nu participă la întreg. Creațiile și împrumuturile exclud actele temerare întrucât menirea lor este de a completa în mod armonios și benefic sistemul, fapt care nu se poate petrece când miza sunt creațiile împrumutate în sine, ori privite izolat de sistem, sub aspect sincron. Normarea riguroasă și supunerea la reguli sunt indispensabile, orice element care trece de la cerințele sistemului și nu își se supune fiind un pericol pentru coerența și identitatea acestuia.

Sub acest aspect, sunt periculoase și inutile cedările normei, care se produc prin tolerarea unor forme precum: *cearceaf* pentru *cear af*, *corijent* pentru *corigent*, *fier stru* pentru *fer stru*, *polologhie* pentru *poliloghie*, alături de multe altele asemenea.

Firește, s-ar putea crede că astfel de situații reprezintă rezultate ale adecvării formelor străine la cerințele sistemului, despre care s-a vorbit mai sus. În fapt, constituie doar aplicări greșite – la nivel de sistem – ale principiului analogiei (un principiu deosebit de specios, întrucât aplicarea sa necesită o foarte bună cunoaștere a limbii, ceea ce, în ultimă instanță, face inutil recursul la un astfel de principiu). Totodată, astfel de „adaptări la realitatea limbii” indică ignorarea principiului diacronic. Fie că pământul în sistem pe calea aspectului literar, fie că pământul pe cea a aspectului comun, formele pot avea – în funcție de caracteristicile fluxului lor sonor – nevoie de o perioadă de adaptare. Dacă acomodarea dintre acestea și sistem s-a produs, atunci, rezultatul la care s-a ajuns (identic cu forma din momentul împrumutării sau diferit de

aceasta) este unul compatibil cu sistemul. Respectiva formă va fi fixată ca atare și va intra în norma literară. Este posibil ca aceeași formă să existe, întocmai, și în limba comună. Este un caz de comunitate de forme, iar nu unul de uz al aceleiași forme, deoarece ambele aspecte sunt niște abstracții, forme și modalități de punere în act a limbii, a adică, caracterul lor concret este activat prin vorbitor, iar vorbitorii sunt diferiți. De aceea, în momentul în care o formă precum *cear af* circulă ca atare în ambele aspecte, avem a face cu două modalități coincidente de a actualiza o formă, în două registre diferite. Mai este, însă, posibil, ca, în limba comună, aceeași formă să sufere acțiunea variabilității naturale a vorbirii. În acest caz, adoptarea acesteia de către aspectul cult constituie o încălcare a principiilor de la baza sa, o modalitate de acomodare a aspectului cult la limba comună, o degradare a celui dintâi. Modificările din cadrul aspectului cult pot fi operate numai în conformitate cu principiile pe care el s-a clădit, sub imperiul unor nevoi stringente ale sistemului și ale acelor principii, iar nu în funcție de variabilitatea vorbirii din limba celor neinstruiți. De aceea, *butélie*, care contravine sistemului și încearcă a promova caracteristicile – de aceeași natură – ale altui sistem, nu poate fi acceptat, dar nici *cearceaf*, întrucât acesta urmează lipsei de rigoare și incoerenței ei, sub aspect cult, caracteristice limbii comune.

Sistemul de înțelegere posibilă, însă rolul normei literare este de a alege decretând, iar numai în cazuri rare, sub imperiul unor principii proprii, pentru a evita rupturi, să profite de diferențele posibilități oferite de sistem. Aceiași laxitate și incertitudine de principiu generează confuzii și forme de toleranță care fac vorbitorul să ezite între *ciocolate* și *ciocoli*, ne știind dacă trebuie să acționeze precum în *plate/pli*, sau dacă da, ne știind de ce procedeează astfel.

De aceea, trebuie ca schimbările de normă să fie necesare în sensul funcțiilor aspectului literar (al funcționării ei, al utilității în funcție de ceea ce are a servi în realitate), precum și în funcție de cerințele reale ale sistemului. De asemenea, amendarea principiilor trebuie să fie imperioasă, producându-se în coerență cu întregul edificiu al acestora și cu sistemul. La baza lor nu poate sta decât însăși devenirea limbii, adică factorul diacronic, conjugat cu scopul și funcționalitatea sa ca instrument superior, cu destinația ei adică, și cu proiectarea a ceea ce edifică prin funcționarea ei.

5. Între limba comună și instrumentul numit aspect literar există anumite limite de presiune și de siguranță. Cele dintâi dau seamă de jocul dintre tendințele permise sau nu vorbirii de către sistem și realitatea aspectului literar. Celelalte se referă la identitățile celor două. Evoluțiile normei, însă, nu pot avea viteza și rată micșorării limbii vii (s-ar anula pe sine). Norma nu este mimetică, dar este capabilă de acomodare (atât timp cât nu-și calcă principiile pe a căror bază se constituie și funcționează). Ea face apel la acele principii și se verifică prin consultarea și raportarea la ele. În cele din urmă, singura cale de edificare a unei limbi literare autentice este cea rațională, conștientă, fapt care se observă indirect, aspectele literare apărând abia după ce oamenii învățați, nu o dată poligloti, s-au aplecat asupra sistemului, l-au analizat comparativ, i-au stimulat și orientat anumite virtualități, inhibându-i altele.

Supus, și el, dualității creației/imitației, care se referă la acceptarea și asimilarea în mod conștient a unor norme și a principiilor de aplicare a acestora, aspectul literar este un codăcruideprindere necesită inițiere și instrucție. Individul instruit este responsabil când reproduce și exemplifică. Deși poate uza de aspectul familiar, când o face își asumă consecința de a fi prsitcadrele aspectului cult. Superioritatea sa constă în capacitatea de a se supune cadrelor normei, când respectă ceea ce creează, când nu abdică de la poziția care îl face superior.

6. Caracteristică immanentă omului, limba evoluează de la sine, supus legilor naturale ale evoluției. Tendințele naturale ale limbii, manifestarea bazelor de articulație și psihologic devin forțe active în lipsa unor forțe ordonatoare. Evoluția aspectului literar trebuie sustrasă

acestor c i aleatorii, luptei pentru existen a tendin elor selec iei impuse de latura pragmatico-afectiv . Ea trebuie controlat de ra iunea p truns de spiritul limbii. F r a confunda aceasta cu voina a unui lingvist, vom observa c , în m sura în care norma este ra ionat , codul literar se poate conduce dup aceea i ra iune pentru a fi un instrument curat i suplu, aspectul literar fiind o garan ie a evolu iei, dar i o cale de asumare a unei gândiri caracteristice omului ca fiin educat i cultural . Spre deosebire de modalitatea natural prin care se produce ordonarea formelor în clase i paradigme, în cazul aspectului cult, este de în eles ca această activitate instinctiv s fie înlocuit cu una – anevoioas , dar necesar – care s cuprind procesele de tipologizare a formelor i a paradigmelor, de coordonare cu principiile i de supunere la acestea, totul dominat de factorul ra ional, în concordan cu cerin ele i posibilit ile sistemului.

Privind la diferitele principii caracteristice normei culte i a c ror aplicare aduce beneficii, se observ c unul singur face rela ia dintre acestea, le d soliditate i coeren , fere te de arbitrar, de etimologism, de tenta iile c tre artificial, dar i de cele ale adecv rii la naturalul limbii comune. Singurul principiu realmente c l uzitor, care poate p stra leg tura cu caracterul viu, genuin i dinamic al limbii, îndrumând, totodat , i dând temei oric rei construc ii culte este principiul diacronic. În adev r, acesta este coloana central ce de iner d cinile vii i care asigur hr nirea s n toas a celorlalte principii. De aceea, principiul diacronic nu numai c asigur juste e oric rei hotarâri privind formele, dar este i singurul reper corect în cazul în care apare necesitatea ajust rii principiilor sau a formelor de aplicare a acestora. Principiul diacronic reprezint i constituie natura esen ial a sistemului, a ceea ce el este i a ceea ce el poate fi – genomul acestuia.

The Diachronic Principle in the Edification of the Literary Norm

Generally conceived as a cultural instrument, the literary aspect cannot exist and function unless it is structured according to well-defined and rigorously respected principles. Like in any other social domain, the pressures of concurrent entities are rather inclusive. Their necessity to coexist can also trigger the adequacy to alterity as well as the looseness (laxity) in the enactment of the literary norm's own structural-functional principles. The real solution to preserve its identity is to firmly assume a set of principles of which the main one is the diachronic principle.